

Галина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів, обліку та оподаткування імені С. Юрія,
НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»,
м. Кам'янець-Подільський

Уляна Савків

к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту і маркетингу,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ

МИТНО-ТАРИФНІ ТА НЕТАРИФНІ ІНСТРУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Пандемія COVID-19, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України внесли коригування у діяльність всіх держав світу. Більшість держав оголосили карантин, що негативно вплинуло на економіку самих країн. Карантин, війна призвели до економічної кризи у світових масштабах. Багато держав вводили обмеження й зіткнулися з погіршенням економічних показників. Пандемія, війна суттєво вплинули на тренди розвитку міжнародної економіки, не залишивши осторонь жодну державу світу. Відповідно пандемія COVID-19, війна змінили весь світ, у тому числі Україну.

Національний інтерес держави має бути критерієм оцінювання. Близько трьох століть у центрі уваги вчених і державних органів перебуває вибір шляхів розвитку зовнішньої торгівлі. У світовому просторі немає жодної країни, яка в реальних умовах не регулювала би зовнішньоекономічну діяльність.

Митний тариф – це вагомий інструмент митно-тарифного регулювання експортно-імпортних операцій. Мито у процесі надходження конкретного імпортного товару на внутрішній ринок збільшує його ціну, дає можливість національним товаровиробникам отримувати додатковий прибуток і підвищувати ціни на вітчизняні товари.

Митний тариф використовують всі держави. Ввізне й вивізне мито загалом становить податок на товари, що перетинають митний кордон. Для усіх суб'єктів діє єдина система ставок мита.

Реагуючи на COVID-19, повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, багато держав, з одного боку, зовсім відміняли або знижували ввізні мита на певні товари, а з іншого боку – забороняли або обмежували експорт «критично важливих» товарів.

Проаналізувати результативність митно-тарифного регулювання опосередковано можна через розрахунок Індексу залучення країн у міжнародну торгівлю. Цей індекс становить композиційний індикатор, який складається із субіндексів, що характеризують стан окремих чинників сприяння зовнішній торгівлі (табл. 1).

У рамках дослідження встановлено, що субіндекс доступ до ринку дає можливість оцінювати складність та сприятливість тарифного режиму держави як для імпортерів, так і для експортерів, тому що містить дві складові, а саме:

- доступ на зовнішні ринки;
- доступ на внутрішній ринок.

Таблиця 1

Індекс залучення держав у міжнародну торгівлю

Субіндекс А: доступ до ринку	Субіндекс В: адміністрування на кордоні	Субіндекс D: ділове середовище	Субіндекс С: інфраструктура
Складова субіндексу А1: доступ на внутрішній ринок			Складова субіндексу С1: доступність та якість транспортної інфраструктури
Складова субіндексу А2: доступ на зовнішні ринки			Складова субіндексу С2: доступність та якість транспортного сервісу
			Складова субіндексу С3: доступність і рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій

Джерело: побудовано за [1]

Субіндикатор доступу на зовнішні ринки складається із двох індикаторів, що дають можливість оцінювати тарифні бар'єри, на які наражаються вітчизняні експортери. Субіндикатор доступу на внутрішній ринок складається із шести індикаторів та дає можливість оцінювати рівень тарифного захисту держави в процесі її зовнішньоекономічної діяльності.

У рамках дослідження встановлено, що субіндекс адміністрування на кордоні дає змогу оцінювати результативність адміністрування під час перетину товару меж митного кордону, а саме:

- витратність;
- прозорість;
- корумпованість;
- усереднену тривалість;
- інформаційну забезпеченість митних процедур.

Вагоме питання, на яке в контексті наукового дослідження варто звернути увагу, – це дослідження субіндексу інфраструктури, що дає змогу оцінювати якість і доступність інфраструктури країни, що потрібна для сприяння перетину митного кордону експортними товарами та їх подальше просування.

Субіндекс інфраструктури охоплює три складові, а саме:

- якість та доступність транспортної інфраструктури;
- якість та доступність транспортного сервісу;
- рівень та доступність використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Субіндикатор якості та доступності транспортної інфраструктури оцінюється через індикатор стану морського, повітряного, залізничного, автомобільного сполучень у державі. Субіндикатор якості та доступності транспортного сервісу оцінює конкурентоздатність логістичних фірм у державі, тривалість та витратність перевезень та ін.

Субіндекс ділового середовища дає можливість оцінювати рівень захищеності прав власності; криміногенність; неупередженість і якість громадських інституцій; відкритість держави для залучення іноземних інвестицій тощо.

Проведене дослідження дало змогу дійти висновку, що в процесі агрегації індикаторів у діапазоні до 7 (найкраща) від 1 (найгірша) здійснюється оцінювання за кожним із наведених вище субіндексів та формулюється підсумкове значення Індексу залучення країни в міжнародну торгівлю.

Наступне питання, на яке в рамках наукової роботи варто звернути увагу, – це оцінювання інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Встановлено, що нетарифне регулювання як один з основних інструментів зовнішньоторговельної політики країни становить певну сукупність засобів, а саме:

- приховані засоби протекціонізму;
- кількісні обмеження;
- технічні бар'єри тощо.

У секторах технічної стандартизації, безпеки продукції, маркування та пакування продукції класифікуються головні технічні вимоги. Процедуру оцінювання відповідності здійснює третя сторона або виробник продукції, який відповідальний за таке оцінювання.

Одним із результативних і порівняно уживаних з іншими інструментами (обмеження під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності) нетарифного регулювання вважаються тарифні квоти. Їхнє оцінювання підтвердило, що саме тарифні квоти на ввезення конкретних продуктів з нашої держави є вагомим чинником і бар'єром зниження переваг з введення зони вільної торгівлі між нашою країною та Євросоюзом.

У 2021 р. Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі ухвалила рішення щодо проведення антидемпінгових розслідувань щодо імпорту в Україну деяких видів товарів з таких держав, як: російська федерація, Республіка Білорусь, Китайська Народна Республіка тощо. Крім того, приймалися рішення щодо застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну товарів незалежно від держави походження та експорту.

За станом на 01 січня 2022 р. наша держава проводила розслідування щодо імпорту товарів (табл. 2). Крім того, з 2016 р. діє заборона на ввезення на митну територію України товарів, що походять з російської федерації.

Встановлено, що постійно розширюється діапазон інструментів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Констатовано, що від якості обґрунтування економічної доцільності застосування інструментів нетарифного регулювання залежить їхня результативність. Аналіз досвіду

практики вказує на те, що ступінь впливу нетарифних інструментів на зовнішньоекономічну діяльність важко оцінювати кількісно, оскільки їхній вплив ще чітко не вироблений.

Таблиця 2

Обмежувальні заходи щодо імпорту товарів в Україну

Держави	Продукція
Спеціальні розслідування незалежно від країни походження	
Всі держави	гіпохлорид натрію ПВХ-профіль тришарові бурові долота деякі види сирів
Антидемпінгове розслідування	
російська федерація	деякі вироби з асфальту або аналогічного матеріалу (євроруберойд та бітумна черепиця)
Республіка Білорусь	деякі вироби з асфальту або аналогічного матеріалу (євроруберойд та бітумна черепиця) склотара
Китайська Народна Республіка	прокат з вуглецевої сталі з покриттям дріт із сталі кремнієво-марганцевої сталеві безшовні холоднотягнуті та холоднокатані труби

Джерело: побудовано за [1]

Встановлено, що використовуються методи (цінової різниці, частотні, імітаційного моделювання тощо) з метою проведення кількісного оцінювання результатів застосування нетарифних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Недоліки та переваги ми згрупували у табл. 3.

Таблиця 3

Порівняння методів кількісної оцінки нетарифних заходів

Методи	Переваги	Недоліки
Частотні	ідентифікація наявності вартісної частки імпорту/експорту та нетарифних заходів	неможливість оцінити реальний рівень конкретно визначеного товарного ринку
Цінової різниці	визначення різниці між цінами товарів після і до застосування нетарифних інструментів	складність оцінювання (порівняння) для великої кількості країн та груп
Імітаційне моделювання	оцінювання нетарифних інструментів на макроекономічні параметри розвитку країни	результативність імітації суттєво залежить від застосованого алгоритму

Джерело: побудовано за [5; 6]

Останніми роками у державному регулюванні зовнішньоекономічної діяльності спостерігаємо надто суттєве посилення значення та ролі інструментів нетарифного регулювання у забезпеченні захисту внутрішнього ринку.

Одним із вагомих чинників забезпечення подальшого соціально-економічного розвитку нашої держави є дієва система державного регулювання

зовнішньоекономічної діяльності. Сьогодні у сфері міжнародної економічної взаємодії зосереджені ключові можливості для вирішення завдання економічного зростання, модернізації національної економіки та переведення її на інноваційний шлях розвитку. Результативна реалізація цього напрямку потребує максимального використання потенціалу міжнародного економічного співтовариства, зокрема за допомогою системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Подальший результативний розвиток цієї системи має відбуватися на засадах впровадження цілісного комплексу технічних та організаційно-правових заходів, спрямованих на підвищення результативності державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах подальшої інтеграції нашої держави у світову економічну систему.

Варто зазначити, що в процесі зовнішньоекономічної діяльності відбувається узгодженість інтересів її суб'єктів на всіх рівнях. Система державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності залежить від зовнішніх чинників, впливу соціальних, геополітичних, економічних змін, а результативна реалізація регуляторної політики відбувається як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях.

З огляду на це пропонуємо окреслити такі пріоритети державної політики у галузі регулювання зовнішньоекономічної діяльності:

– підвищення ролі зовнішньоекономічної сфери у вирішенні завдань інноваційно-орієнтованої модернізації національної економіки та забезпечення необхідних умов для досягнення стратегічних цілей у міжнародній економіці;

– результативний розвиток системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на засадах постійного обстоювання вітчизняних інтересів у процесі міжнародного економічного співтовариства з урахуванням мінливих умов зовнішнього середовища;

– формування доступної на міжнародній арені й конкурентоспроможної для всіх суб'єктів господарювання національної системи інститутів й інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що митно-тарифні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, які регламентує Верховна Рада України, можуть передбачати застосування високих ставок мита на імпортні товари у відповідь на недружні дії деяких держав, так і забезпечувати підтримку імпорту товарів з держав, які користуються режимом найбільшого сприяння.

Нетарифні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності здебільшого спрямовані на застосування обмежувальних інструментів регулювання. Їх можна застосовувати як до окремих суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і до держав загалом. Це дає змогу захистити національних товаровиробників від імпорту товарів, які будуть конкурувати з вітчизняними товарами, та забезпечити митну й економічну безпеку держави. Крім того, нетарифне регулювання може бути спрямоване на обмеження експорту, тому що в Україні діють експортні обмеження на певний перелік товарів.

Список використаних джерел:

1. Обмежувальні заходи щодо імпорту товарів в Україну. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2d92511f-c6fa-468a-97f3-bc353742db15&title=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnikivNaVnutrishnomuRinku>
2. Сидор Г. В., Кушнір В. В. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи*: матер. ІХ Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Київ, 08 груд. 2021 р.). Київ, 2021. С. 182–184.
3. Сидор Г. В., Савків У. С. Удосконалення митно-тарифного регулювання в Україні. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф., (м. Полтава, 14–15 квіт. 2022 р.) Полтава, 2022. С. 410–411.
4. Ціна держави. Бюджет України. Доходи. URL: <http://cost.ua/budget/revenue/#29>
5. Andriamananjara S., Dean J. and Ferrantino M., Feinberg R. and Ludema R. and Tsigas M. (2004). The Effects of NonTariff Measures on Prices, Trade, and Welfare: CGE Implementation of Policy-Based Price Comparisons. URL: http://www.usitc.gov/publications/332/working_papers/ec200404a.pdf
6. Deardorff A. V. and Stern R. M. (1997). Measurement of Non-Tariff Barriers, OECD Economics Department Working Papers, № 179. URL: <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/5lgsjhvj865f.pdf?expires=1409687683&id=id&accname=guest&checksum=6D9C575A7A106C5BB5AEC6CEBB5E8C4>
7. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2020.pdf>